

NØRREBRO LOKALHISTORISKE
FORENING OG ARKIV

ÅRSSKRIFT

2013

NØRREBRO LOKALHISTORISKE
FORENING OG ARKIV

Udgivet af:
**NØRREBRO LOKALHISTORISKE
FORENING OG ARKIV**

Nr. 27, februar 2014
ISSN: 1902-0422

Redaktion:
Foreningens bestyrelse.

Adresse:
Biblioteket Blågården,
Blågårds Plads 5,
2200 København N.

Foreningens bestyrelse:

Formand:
Karsten Skytte Jensen
22 92 14 05

Næstformand:
Anja Sandreid
26 15 83 60

Kasserer:
Ingrid Bøvith
20 70 52 08

Bestyrelsesmedlem:
Tonny Svanekiær

Bestyrelsesmedlem:
Vivi Christensen

Bestyrelsessuppleant:
John Dickov

Nørrebro Lokalhistoriske Forening og Arkiv kan træffes **den første mandag i måneden på Biblioteket Blågården mellem kl. 17-19**, eller efter aftale, undtagen i juli og august måned, hvor vi holder sommerferie.

E-mail:
info@noerrebrolokalhistorie.dk

Hjemmeside:
www.noerrebrolokalhistorie.dk

Forsidebillede:
Nørrebros Runddel set mod Jagtvej 1913. Den elektriske sporvogn fra "Tværlinien" holder klar til afgang mod Frederiksberg Runddel. (Foto: Københavns Museum).

Tryk:
Frydenberg A/S

Årsberetning 2013

Foreningen/bestyrelsen

Den 11. marts afholdt Foreningen sin årlige generalforsamling. På valg til bestyrelsen var Tonny Svanekiær og Ingrid Bøvith. De var begge villige til genvalg og blev valgt for en toårig periode. Desuden blev John Dickov valgt til suppleant. Som revisor genvalgte Lis Melander og som revisorsuppleant John Dickov.

Gennem 2013 har medlemstallet været stabilt. Som noget nyt har vi givet mulighed for at man kan tegne parmedlemskab. Vi er taknemmelige for vores trofaste medlemmers støtte og håber at der også fremover, vil blive en god tilgang af nye medlemmer.

Vi har fået en grafiker til at designe en ny hvervefolder og et gratis-postkort, som vi lægger ud på f.eks. cafeer og biblioteker samt andre relevante steder.

Arrangementer og aktiviteter

Den 4. marts havde vi besøg af ”Aktive Ældre på Nørrebro”. Karsten Skytte Jensen fortalte om Foreningen og dens arbejde.

Den 19. og 20. april deltog vi i Kulturfestivalen ”48 Timer” med en udstilling om Byggeren på Biblioteket Blågården, og Byggeren blev genopført i miniformat, 33 år efter den blev ryddet.

Den 4. maj havde vi åbningsreception på vores plancheudstilling ”Nørrebros hukommelse” på Metrohegnet i Borgmestervangen ved Nørrebro station. Udstillingen, der bestod af 15 store fotostater, viste vigtige begivenheder i Nørrebros historie. Udstillingen havde modtaget økonomisk støtte fra Metro-selskabet.

Den 23. august havde vi en byvandring i Nordvest-kvarteret for A.B.-Consult. Karsten Skytte Jensen var guide på turen.

Den 19. november fortalte Karsten Skytte Jensen om Nørrebros historie for Arbejde Adler i Thorsgade.

Den 23. november afholdt vi en Lokalhistorisk Bogmesse i LiteraturHaus i Møllegade. Messen åbnedes af Kultur- og fritidsborgmester Pia Allerslev, hvorefter leder af LiteraturHaus, Paul Opstrup, fortalte lidt om husets historie. Vi solgte postkort, plakater og historiske bøger om Nørrebro og København. Bogmessen var velbesøgt dagen igennem. Arrangementet havde modtaget økonomisk støtte fra Nørrebro Lokaludvalg og Svanekiær Service.

Vi har i årets løb haft to velbesøgte arrangementer i Stefanskirken. Den 21. februar fortalte Karsten Skytte Jensen

om Ladegården og dens beboere og Uwe Brodersen fortalte om det lystige liv på Nørrebro. Arrangementet den 10. december stod naturligvis i julens tegn, Karsten Skytte Jensen læste julehistorier og fortalte om gamle juleskikke og Uwe Brodersen fortalte blandt andet om julen på Nørrebro i gamle dage.

Via vores hjemmeside får vi mange henvendelser med spørgsmål om Nørrebros historie. Vores åbningstid første mandag i måneden har i snit 2-5 besøgende pr. gang og fungerer tilfredsstillende.

Sidste års lokalhistoriske kalender var en succes og blev hurtigt udsolgt. Vi havde derfor besluttet at få trykt 1000 stk. af kalenderen for 2014.

Bestyrelsen har besluttet at medlemsarrangementer planlægges så medlemmerne kan få meddelelse om arrangementerne samtidig med indkaldelsen til den ordinære generalforsamling, i håb om at de af vores medlemmer, der ikke er på Facebook eller er tilmeldt nyhedsbrev også bliver opmærksomme på arrangementerne.

Fabrikken i Thorsgade 59

Af Tonny Svanekjær

I Thorsgade nr. 59 på Nørrebro står en ikke særlig flatterende grå betonbygning, men historien om bygningen er interessant. Der har nemlig engang været rigtig fabrik - en fabrik der fremstillede elektronik og mekanisk elektriske produkter gennem flere årtier fra 1940 og frem til 1973. I dag rummer den udover et fitness center i stueetagen også Dansk Blindesamfund på 2. sal og Bosnisk Kulturcenter på 3. sal samt et ingeniørfirma på 4. sal.

Lad os starte helt nede i 1850'erne inden der var tænkt på en fabrik på de dengang 2 små matrikler: 171L2C OG 171L2D.

Dengang i 1850'erne fandtes Thorsgade slet ikke som gade; det var blot en kort forbindelsesvej mellem Odinsgade og Dagsmarsgade. Denne første del af den kommende Thorsgade rummede heller ikke andet end 4 små bygninger med baghuse og var kun nummereret fra 1-3 og 2-4. Jeg vil primært beskrive de 2 matrikler, der senere kom til at rumme fabrikkerne MEC- Mekanisk Elektrisk Compagni og DEIF- Dansk Elektronisk Instrument Fabrik.

Matriklerne 171L2C og 171L2D i 1860

På matrikel 171L2C* stod et stuehus med kvist og tegtag. Matriklen, som var på 1000 kvadratalen, blev den 26 august 1859 tilskødet Købmand Bentzen; men her i 1860 var matriklen og huset i værtshusholder Nils Christensens eje. Familien boede selv i stuehuset, hvor man også serverede for gæsterne. Huset var bygget lige før 1860, og det lå på venstre side lige før Odinsgade set fra Dagmarsgade.

*(nuv. Thorsgade 59)

Nabomatriklen 171L2D* var på 1500 kvadratalen og blev den 15. september 1854 tilskødet høker og værtshusholder Jens Christensen Møllegård. Der blev opført et bindingsværkshus med tegtag samt et lille sidehus/baghus umiddelbart i 1855. Høker Møllegård havde sin forretning i stuen hvor han også boede med sin familie.

*(nuv. Thorsgade 59)

1870

I Thorsgade 2* i forhuset i stueetagen huserede husejer Peter Jørgensen. Han havde fået skøde på matriklen i slutningen af 1860'erne fra den tidligere ejer og værtshusholder Nils Christensen.

Peter Jørgensen boede i stuehuset med sin hustru og 4 børn. Herfra blev værtshuset også drevet. Der var også en logerende snedkersvend på adressen.

På kvisten boede Peter Jensen med sin

hustru og søn. Han ernærede sig som væversvend.

I stuen i baghuset boede husfaderen Jens Christian Jensen Lodborg med sin hustru og fem børn.

På kvisten boede arbejdsmand Anders Jørgensen med sin hustru og en 10 årig datter.

*(matrikel 171L2C – nuv. Thorsgade 59)

Ved siden af i Thorsgade nr. 4* lå stadig det samme 1.etages hus med sidehus. Byggeriet var opført i 1855. Disse huse var stadig i Høker Jens Christensen Møllegaard's eje. Han havde endnu sin slagterforretning i stuen i forhuset hvor han også boede med sin hustru.

Lovens lange arm var også repræsenteret; for på kvisten boede den 41 årige politibetjent Carl Frederik Henriksen med sin hustru.

I sidehuset i stuen boede arbejdsmand Peder Pedersen med sin hustru og 2 børn, ved siden af boede også en arbejdsmand, Jens Svendsen med sin hustru.

*(matrikel 171L2D- nuv. Thorsgade 59)

1880

Thorsgade lige numre bestod stadig kun af nr 2 og nr 4*. Thorsgade nr 2 som stadig var i værtshusholder Peter Jørgensens eje var som tidligere nævnt et 1.etageshus med tegtag. Han boede med sin hustru, datter og søn i forhuset i stuen som også

altid havde rummet selve værtshuset. På 1.sal boede 2 tjenestefolk. I baghuset boede i alt 11 personer heriblandt både en malersvend og en murersvend med hustruer og børn.

I Thorsgade nr. 4, det samme 1.etages hus med tegltag samt sidehuset i stueplan. Her boede der 14 personer. Ejeren var enken Ida Møllegård, som også boede i forhuset i stuen med en norsk husmoder og hendes 3 børn. Det var enkens mand, der havde høkerforretningen på adressen fra 1855. På 1.sal boede en 77-årig husmoder med sin husassistent.

I sidehuset boede en fabriksforvalter med hustru og 4 børn samt en husmoder der ernærede sig ved handel.

1890

De 2 forhuse og baghuse nr. 45-47 er identiske med numrene 2-4 omtalt i tidligere afsnit. Med grundet hele 2 forlængelser af Thorsgade var nummeringen blevet ændret sideløbende med de mange etageejendomme, der skød op i kvarteret i 1880'erne. Thorsgade var iøvrigt også ført igennem helt op til Nørrebrogade.

De to 1.sals beboelseshuse med baghuse lå stadig på matrikel 171 L2D og 171L2C henne mod Odinsgade.

I nr. 45 i forhuset på førstesalen boede husejeren Ida Caroline Regina Møllegaard stadig, her havde hun boet fra omkring 1855. Hendes afdøde mand var tidligere omtalte Høker Møllegård. I forhuset boede enken Anna Maria Stein

med sine 4 børn. I sidehuset i stuen boede arbejdsmand Sørensen med sin hustru og 3 børn.

I nummer 47, hvor der før var værtshus i forhuset, var der nu en detailhandel, der blev drevet af den 67-årige enke Marie Jørgensen, der også boede i stuen. På første salen boede en 26-årig handelsfuldmægtig Andreas Wilhelm Jørgensen med sin hustru og en søn. I baghuset boede en tømrersvend Georg Emil Hallberg med sin hustru og 2 børn.

1901

Thorsgade 45* var nu i detailhandler A. Jensens eje – det var her den tidligere ejer enkefru Møllegård havde boet i en lang årrække. Her i 1901 boede der i forhuset i stuen en arbejdsløs tapetserersvend Herman Jørgensen med sin hustru og 6 børn. På kvisten boede jord og betonarbejder Mathias Jensen med sin familie. I baghuset i stuen boede der 2 arbejdsmænd med deres familier.

*(nuv. Thorsgade 59)

Thorsgade 47* var stadig i enkefrue Marie Jørgensens eje og hun boede endnu i stuen hvor hun stadig drev detailhandelen med sin søn, der dog boede alene på førstesalen.

I baghuset boede der i alt 13 personer fordelt på 2 familier.

*(nuv. Thorsgade 59)

1906

Thorsgade nr. 45* var i 1906 stadig i Detailhandler A. Jensens eje. 1906 var

Thorsgade nr. 45 hvor Nørrebro Petroleums Aftapningsanstalt havde til huse fra 1906. (Foto ca. 1900).

året hvor detailhandler Jensen ansøgte om tilladelse til at oprette en petroleumsaftapningsbygning. Han opnår tilladelsen og nu fungerer ”Nørrebro Petroleums Aftapningsanstalt” på adressen ved den nye ejer G. A Christensen. I 1906 bor der i stuetagen en smedesvend, Vilhelm Ferdinand Thomsen, med sin familie – smedesvenden arbejdede lige overfor i Thorsgade 54. Hans hustru var rullekone og drev sit erhverv Thorsgade 45. Ved siden af denne familie boede en handelsmand Brandtberg med sin hustru og søn.

*(matrikel 171L2D)

Thorsgade 47* var nu i detailhandler C. Hermans eje. I forhuset i stuen boede en malermester Niels Nielsen med sin

familie, hustru og 2 døtre. Malermesteren drev sit erhverv fra Rådmandsgade 19. I baghuset i stuen boede en vaskekone med sin søn der var snedkersvend. Ved siden af boede murarbejdsmanden Jacob Hansen med sin hustru og 4 børn, hvoraf den ene søn var former på Vølund og hendes ene datter var skrædderinde. På førstesalen boede anlægsgartner Hans Olsen med sin hustru og en søn der var opvarter/tjener. Ved siden af familien Olsen boede en frasepareret islandsk vaskeriarbejderske med sin 6-årige søn.
*(matrikel 171L2C – Thorsgade 59)

1916

Thorsgade 45* var i 1916 stadig ejet af Detailhandler A. Jensen. Jensen havde i 1906 opnået tilladelse til at oprette Nør-

rebro Petroleums Aftapnings Anstalt på matriklen. Detailhandlerens samarbejde med benzinselskabet Esso gjorde at virksomheden var velfungerende og bliver senere også udvidet med naboejendommen på matrikel 171L2C, Thorsgade 47.

*(matrikel 171L2D)

Thorsgade 47* er stadig i 1916 Urtekræmmer C. Hermans eje. Urtekræmmeren bor selv inde i Kingosgade 15. Der er intet erhverv knyttet til ejendommen mere og i forhuset i stuen og på 1 sal bor der 2 familier på syv personer. I baghuset bor der i 3 familier. I stuen bor en 76-årig aldersrentenyder og ved siden af bor arbejdsmand Jacob Hansen med sin hustru og et par børn og på første salen arbejdsmand Carl Christian Jensen med sin hustru og et barn.

*(matrikel 171L2C)

Helt frem til starten af 1930'erne ligger begge matriklerne urørte hen og i netop disse år blev det hele ryddet og lå ubebygget og ubeboet hen til byggemodning frem til 1936-37 hvor matriklerne blev tilskødet ingeniør Ejvind Finsen som dengang havde grundlagt Dansk Elektrisk Compagni. Ingeniør Finsen var foregangsmand for fabriksbyggeriet som stod klar til indflytning og fabrikation fra 1940. Begge matrikler blev senere slået sammen og var derefter kun een matrikel med nummer 5745. Samtidig ændredes nummeringen af bygningerne i Thorsgade grundet endnu en forlængelse;

Katalog over radiokomponenter fra MEC.

samt at det i 1904-06 rejste byggeri Thors Passage også blev tillagt Thorsgade. Matrikel nr. 5745 blev således ændret til Thorsgade nr. 37. Senere blev Thorsgade nummereret, som man kender gaden idag og matrikel 5745, der rummede fabriksbygningen, fik nr. 59.

I starten af 1940 lå der flere forskellige firmaer i Thorsgade 37, men de 2 store var MEC og DEIF som begge fremstillede elektronik. Af andre firmaer, der lå i fabriksbygningen i starten af 1940'erne, kan nævnes Frigadaire og Delco-light, der fremstillede køleskabsmotorer. Firmaet blev grundlagt i 1926 og havde udenlandske rødder. Den danske afdeling af General Motors Køleanlæg og

et par elektroteknikere og et væveri - fællesnævneren var at der skete en stor fabrikation af elektriske apparater samt elektroniske måleapparater og relæer blandt andet til radiobranchen, som netop var i stærk fremgang i dette årti.

Op gennem 1940'erne voksede både MEC og DEIF og samtidig overtog de flere og flere af lokaliteterne, således at disse 2 elektronikfirmaer efterhånden rådede over hele bygningen og samtlige etager - også bagbygningen.

MEC producerede drejemojskiftere, trimmekondensatorer og drejekondensatorer til radio og måleapparater og senere også TV apparater. Der var stor arbejdsinten-

sivitet i at producere disse omskiftere, som bestod af flere hundrede enkeltdele der blev nittet sammen. Derfor var der så mange fabriksarbejdere, som også kaldtes montagedamer.

MEC havde de 2 nederste etager samt kældrene i bagbygningen. Til højre for porten var der kontor, bogholderi, salgssafdeling og direktion og til venstre for porten var der smed, og bagbygningen rummede galvanisk afdeling og råvarelager. Kældrene blev brugt til kantine og omklædning for de efterhånden langt over 50 ansatte. Der var virkelig sket en opblusning siden 1. juni 1938, da Svend Hansen og Ernst Bock henholdsvis ingeniør og konstruktør grundlagde MEC,

Montagedamer ved arbejdet på MEC. (Foto fra 1954).

Lastbil på vej ud fra MEC med komponenter til eksport. (Foto fra 1951).

der startede i en baggårdsbygning på Kulturvet 4A med kun 5 ansatte.

Både ingeniør Svend Hansen og konstruktør Ernst Bock havde en fortid i den daværende store danske komponentfabrik A/S Torotor i Ordrup, inden de valgte at starte MEC sammen.

Trods vareknaphed og rationalisering op gennem 1940'erne så voksede og voksede MEC, og da tv-branchen rigtigt boomed i 1950'erne, var der et endnu større eksportmarked at producere til, hvilket også betød at MEC's montageafdeling måtte finde større lokaliteter til de efterhånden mange montagedamer. Det gjorde man i

Lyngby; medens udvikling og produktion fortsatte på de 2 etager i Thorsgade 59. Man ville dog godt samle de efterhånden 400 ansatte under et tag og gik derfor igang med at bygge en fabrik i Ballerup. Den blev indviet i 1963 og har ligget der siden. MEC har netop haft 75 års jubilæum.

Jeg selv er født i 1955 og opvokset i Thorsgade 57 - opgangen lige ved siden af MEC. Jeg husker tydeligt larmen og trafikken til og fra fabrikken og jeg mener ikke, at fabrikken blev kaldt for andet end MEC.

I de første skoleår fra 1962-63 havde vi altid en dag hvor vi skoleelever solgte

mærker - det var både til Børnehjælpsdag, julemærkehjemmene m.m. - Her var MEC en givtig kunde - næsten alle købte et mærke og man havde så ret hurtigt udsolgt og kunne holde resten af skoledagen fri som fortjeneste. Jeg husker også tydeligt de grønne standsemaskiner og drejebænke som faktisk endnu står på fabrikken i Ballerup. Fra midten af 1950'erne og helt frem til 1963 var både min mor og min ene storesøster montage-damer og min storebror var arbejddreng. Min storesøsters kommende mand var værktøjsmager og de faldt for hinanden med bryllup til følge i 1961. Der var in-

gen fra min familie der flyttede med til Ballerup. En rigtig stor del af beboerne i Thorsgade og kvarteret omkring gaden var ansat på MEC.

DEIF, Dansk elektronisk Instrument Fabrik blev grundlagt i 1933 af Erling Foss, søn af den kendte entreprenør Alexander Foss. Erling Foss var egentligt ikke særligt interesseret i teknologi. Det at skabe værdi ved hjælp af teknologi var det, der virkelig motiverede ham.

Skæbnen ville at han blev kontaktet af 2 mænd med en forretningside', Richard Dahl og Alex Juel-Hyllested

Den tidligere MEC fabriksbygning i Thorsgade 59, som den ser ud i dag. (Foto: KSJ 2013).

der begge havde en erhvervsbaggrund hos firmaet Helwig Mikkelsen, som var en markedsleder inden for elektroniske måleinstrumenter. Deres mål var at etablere en virksomhed til fremstilling af simple måleinstrumenter som f.eks. amperemetre, voltmetre, udstyr til kraftværker, fabrikker, hospitaler o.lign. Erling Foss troede på projektet og besluttede sig for at investere i det og således blev DEIF stiftet den 1 juni 1933.

I starten i 1933 lå DEIF i hjertet af Nørrebro. Et værksted som ikke var på mere end 150 kvm. og ganske få ansatte, primært finmekanikere og lejlighedsvis urmagere til produktionen af de fintfølede måleapparater. De første kunder og aftagere af DEIF's produkter var elværkerne samt producenter af tavleanlæg såsom Nordisk Elektrisk Apparatfabrik og Lauritz Knudsen.

Efter nogle år ekspanderede virksomheden, der var efterhånden 30 medarbejdere, og måtte derfor flytte til de større lokaler i den ny fabriksbygning i Thorsgade 37. Her åbnede DEIF den 9. april 1940, den dag Danmark blev besat af tyskerne, så det må absolut have været en blandet fornøjelse, men til gengæld en dag, der aldrig blev glemt hos DEIF.

Ligesom hos både MEC og masser af andre produktionsvirksomheder så gjorde besættelsen forsyningssituationen mere kompliceret. DEIF overlevede dog besættelsen på grund af de mange tyske

producenter, der forsvandt fra det danske marked grundet efterspørgslen fra den tyske våbenindustri. DEIF's produktion blev kun indstillet de dage, hvor værkstedet var for koldt, og arbejderne derfor var nødt til at gå hjem igen. Under besættelsen var brændsel den eneste akutte mangelvare. Af den årsag var det muligt for DEIF at fastholde fuld beskæftigelse gennem hele besættelsestiden. Erling Foss måtte dog flygte til Sverige med sin familie i 1944 grundet sit engagement i modstandsbevægelsen.

DEIF fortsatte sit virke efter krigen og blev i Thorsgade helt frem til 1973, hvor der efterhånden var blevet så trangt, at en ny fabrik skulle til for at rumme den stadigt voksende produktion. Skive ved Limfjorden blev valgt og den dag idag har DEIF stadig sit hovedsæde i Skive og har datterselskaber over hele kloden. DEIF havde 75 års jubilæum i 2008.

En succeshistorie, DEIF ligesom MEC - fra nogle små værksteder på Nørrebro til to verdensomspændende virksomheder i 2013.

Kildemateriale:

Københavns Stadsarkiv.

Folketællinger 1850-1930.

Kraks vejvisere.

DEIF v/ hjemmeside.

MEC v/ Lise Bock som skal have en speciel stor tak for ydelsen af det historiske materiale om MEC.

Slangerupbanen's remise og Backerton's maskinsnedkeri

En erindringshistorie fra perioden 1940 – 1970

af Freddy Hjortespring Christensen

Motorvogn under rangering. I baggrunden ses nedkørselsvejen fra Tagensvej nr. 147.

(Foto: John Schøler Nielsen).

På Tagensvej nr.147 i retning mod Bispebjerg, lige over broen, ned til venstre, lå remiserne for Slangerupbanens damptog og motorvogne. Her var der en forvirrende masse sporkrydsninger, skiftespor, signalting og et stations-ur på en høj stang.

Fra Tagensvej gik der en vej dertil, som startede med en ret stejl bakke fra gadeniveauet ned til det lavere baneterræn, og som endte ved Slangerup banens station. Undervejs skulle man krydse skinnerne 2 steder, hvoraf det ene sted var over et sporkryds hvilket gjorde pas-

sagen vanskeligere, så det var med at se sig godt for når man krydsede dette sted, da der kunne forventes trafik når som helst af lokomotiver og jernbanevogne. Var man på cykel, skulle man huske at passere næsten vinkleret på sporet, for ikke at hjulet skulle kile sig ned mellem skinnerne og plankerne der lå i overgangen og som havde et mellemrum til vognhjulenes flanger.

Faktisk tror jeg ikke, at vejen var anlagt som en gennemgående vej beregnet for offentligheden, men mere som en vej til transport af varer og til banepersonellet.

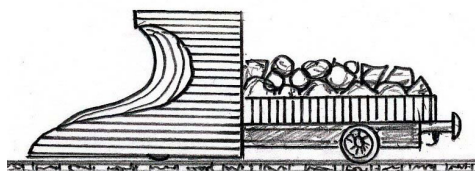
Jeg har dog ikke oplevet at blive stoppet for at benytte vejen, hvis bredde varerede en del, og hvis asfaltbelægning lod meget tilbage at ønske. Det var også sjældent at man mødte nogen

På et tidspunkt i 1950'erne, havde Papirfabrikken brug for mere udendørs lagerplads, så "Marken" der var Borgmestervangens forlængelse til Tagensvej, blev lukket. Det betød, at dem der boede i Rovsinggade / Tagensvej kvarteret, fik længere til Nørrebro station, idet man så enten måtte vælge Heimdalsgade eller Lygten. Vejen ned gennem baneterrænet blev derfor en meget benyttet "smutvej", om end den var uden belysning og dårligere at gå på, og så var der fornemmelse af, at det var forbudt område, - det tilhørte jo staten!

På venstre side af nedkørselsrampen, var der endnu en remise, - eller værkstedsbygning, og på den udvendige side af bygningen mod sporarealet, stod der i mine tidlige drengeår en speciel jernbanevogn, en sneplov, hvis front startede lige over skinnerne og var lige så høj som en almindelig togvogn, - havde samme bredde, eller lidt mere måske, og så var den skarp fra midten og ud til begge sider, skrånede bagud øverst, lige som man kan forestille sig en kæmpe bølge, der bryder mod strandkanten, så sneen ville blive kaste ud til hver sin side, når ploven blev skubbet foran et lokomotiv med god fart. Den solide front hed en snenæse, og var en "vinter foranstaltning", der kunne

monteres på en almindelig fladvogn, hvis lad var forsynet med en kant på ca. 3/4 meters højde, og lastet med kampesten for at give vognen dødvægt, så den havde masser af inert, når den skulle presse sig igennem en snedrive på sporet, og den heller ikke så let ville blive afsporet, når sneen pakkede.

Det var tydeligt at se, at den ikke havde været hverken vedligeholdt - eller i drift i mange år. Den grå maling på træværket, hvis kanter stadig havde spor efter rød maling, var stærkt afskallet og alt jern var ræverødt af rust. Det her er omkring 1950 og det er blevet mig fortalt, at der havde været isvinter i Danmark i 1940 og - 41, så måske har den været i aktion dengang, og måske stod den nu bare dér, fordi den var udrangeret. Det kan også tænkes, at nogle folk med interesse for jernbanehistorie havde planer om at renovere den, og en dag var den der ikke mere.

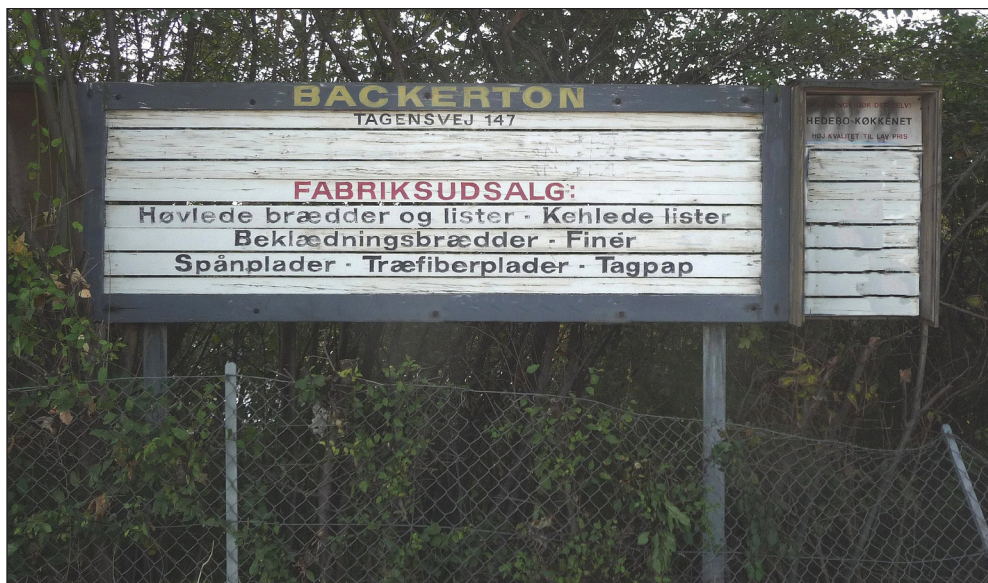
Sne næse på flad vogn

Kom man fra Tagensvej-siden, ned ad bakken og drejede 180 grader, skarpt til højre i stedet for at forsætte lige ud mod Nørrebro, kom man til nogle lave fabriksbygninger med tagpaptag med lille hældning, hvoraf især én virksomhed,

gjorde opmærksom på sig selv, nemlig Backerton's Maskinsnedkeri. Derfra kom en umanerligt kraftig støj, hidrørende fra den hurtigroterende afretterhøvl. Den sirenelignende lyd havde to tonelejer, én høj når den kørte uden belastning og én lidt dybere, når den gnaskede sig hen over et bræt. Lyden blev akkompagneret med en hvislende lyd fra udsugningsanlægget og spånernes ramlen mod

undersiden af de galvaniserede blikrør, hvor især bøjninger fremkaldte en blød, metallisk lyd.

Selv om det var spændende at stå og se folkene arbejde med deres træ, gad man kun stå der i kort tid på grund af støjen. Manden der passede afretteren gjorde det uden høreværn, dengang var holdningen, at brugte man høreværn, var man en piv-

Firmaskilt for Backertons Maskinsnedkeri og Hedebo-køkkener. (Foto: FHC okt. 2009).

skid. Vi fandt hurtigt noget andet at tage os til på dette spændende område.

Jeg synes, at de var meget flinke hos Backerton, - for jeg fik engang en stor pose med savsmuld og spåner, gratis, da jeg skulle indrettede et gammelt, akvarium til min hvide mus. Egentlig ville jeg have haft to mus, men det fik jeg ikke lov til. Det var jeg ked af, for en mus der er alene keder sig, men de voksne vidste noget, jeg ikke vidste.

Fra Tagensvej nr. 147 lå nedkørslen til Maskinsnedkeriet Backerton, skiltet står der stadig og har således ”overlevet” mere end 45 år efter at Maskinsnedkeriet forsvandt.

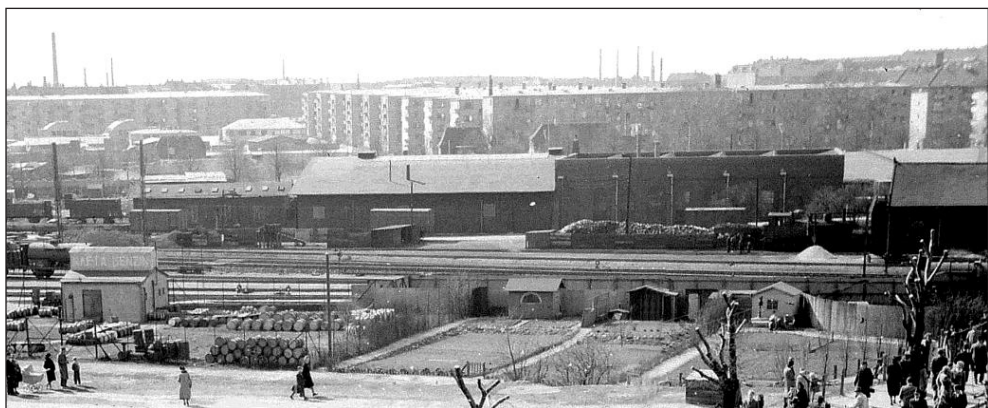
På de sidste ca. 100 meter af smutvejen, inden man nåede ned til Slangstrupbanens stationsbygning, var der på begge sider nogle lave, sammenhængende træbygninger, der var indrettet som enkeltvise cykleskure med en bredde på lidt over 1 meter og hvis dør kunne låses af med en hængelås.

Slangstrupbanen udlejede disse rum til private, og tanken bag dette har muligvis været, at folk der boede i Farum og tog til København for at arbejde, kunne have deres cykel i fred og sikkerhed, stående klar til næste gang, de skulle bruge den.

Jeg gætter på, at ikke mange Nørrebro'ere har anet, at mindst ét af de ca. 60 små

*Lirekassemanden med sit gadeorgel, der havde p-plads i et cykelskur ved banen.
(Foto: Torben Liebst)*

Udsigten mod remiserne og banestrækningen set fra Tagensvej nr. 162, 4. sal th., maj 1942.

cykleskure gemte på en hemmelighed, og kun fordi jeg tilfældigvis en dag kom forbi i det rigtige øjeblik gjorde, at jeg fik kendskab til den. Hemmeligheden bestod i, at én af Nørrebro's gamle, gråskæggede mænd, som på grund af et fysisk handicap, havde fået licens til at gøre musik i gårdene med et transportabelt gadeorgel, - en lirekasse, på et vakkelvornet, trehjulet stel, brugte et af cykleskurene til at gemme musikinstrumentet af vejen, når det ikke var i brug. Lirekassemanden virkede til at være en skikkelig person og både han og hans musik i ejendommenes gårde vakte altid opmærksomhed og glæde. Fra vinduerne blev der kastet mønter ned som tak.

Nu er alle de gamle bygninger og alt banemateriellet væk og fra 2007 står

Keops Kollegiet på grunden, tæt ved Tagensvej og kun få meter fra S-togs sporene.

Da jeg nu har nævnt Slangerupbanens stationsbygning, vil jeg også nævne, at der på et langt, smalt areal, der ikke kunne bruges til meget andet, mellem den høje betonmur som var den ene side af Højbanens spor og den nærmeste perron, var en godt 100 meter lang reb-slagerbane, kun beskyttet mod vejr og vind af et halvtag. Fra Slangerupbanens nærmeste perron var der frit indblik over et lavt stakit af hvidmalede træstaver, så rebslåningen tydeligt kunne iagttages.

"Døgnbageren" på Balders Plads

Autentisk oplevelse fra 1952 af Freddy Hjortespring Christensen

Bagerforretningen på Balders Plads ses til højre. (Udsnit af foto: Finn Thybo Andersen 1968).

I ejendommen på Nørrebro der begrænses af Tagensvej, Ægirsgade, Baldersgade og Balders Plads, lå der ud mod pladsen engang en bagerforretning med en dygtig og især meget flittig bager, som havde anderledes åbningstider end andre bagere, faktisk havde hans forretning åbent døgnet rundt og der var gang i ovnene samtlige 24 timer.

Her kunne man derfor altid købe friskbagt brød til aftenkaffen kl. 20. eller uanset hvornår man kom forbi, f.eks. på vej hjem fra at have været i byen med kammeraterne.

Det var en meget populær bagerforretning blandt os unge mennesker, for vi var tit meget sultne på det tidspunkt af døgnet, da vi sjældent havde indtaget fast føde sammen med de flydende varer i flere timer. Den dejlige duft af friskbagt brød gjorde også sit til at skærpe appetitten, og så vidste vi, at der altid var åbent.

Var det eksempelvis lørdag og klokken lige pludselig og uden at vi havde lagt mærke til det var blevet hen ad 4 - 5 søndag morgen, kunne man købe friske rundstykker med sprød skorpe, lune the-

boller og andre typer morgenbrød med hjem, til at formildne ens forældre med hensyn til at den svære disciplin at “passe sin seng” og få søvn nok og på de rigtige tidspunkter af døgnet, når man gerne vil have det hele med sammen med kammeraterne, selv om natten er forbi og dagen var begyndt for nogle timer siden.

Så skete der noget overraskende, for pludselig en dag var forretningen lukket og lokalerne rømmet og ingen vidste noget om hvad der var blevet af bageren, hvilket kunderne ikke forstod et ord af, når han nu bevisligt altid arbejde hårdt og salget af brød gik strygende.

Derfor opstod der blandt kunder og beboerne i kvarteret forskellige teorier om, hvad årsagen til lukningen mon

kunne skyldes. Nogen mente, og med god grund, at maskinerne var slidt op og måske bageren ligeså, andre at han havde ubetalte regninger til leverandørerne af mel, sukker og gær, og andre igen, at han vist havde glemt at betale moms og skat. Måske var han simpelthen bare død. Summa summarum, ingen fandt nogen- sinde ud af hvad der var sket.

I dag er lokalerne i den velholdte ejendom, nr. 2 høj stue tv., hvor der var bageri, omdannet til almindelig lejlighed og alle spor af den tidligere så hektiske aktivitet er forsvundet.

Det har sikkert også betydet at beboeren på 1. sal tv. selv må sørge for at varme deres lejlighed op, nu hvor ovnene i stueetagen ikke bidrager til det.

Bagerforretningen er i dag omdannet til almindelig lejlighed. (Foto: KSJ 2013).

Frisøren i Korsgade - Esther Gotfredsen 50 års jubilæum 1. maj 2013

Af Hans Erik Hansen

Der er efterhånden langt mellem frisører, hvor kunderne kan blive permanentet og få sat håret som for 50 år siden. Men det kan stadig lade sig gøre i ILA-Salonen i Korsgade på det indre Nørrebro, hvor salonens indehaver Esther Gotfredsen den 1. maj 2013 kunne fejre 50 års jubilæum.

Som den eneste tilbageblevne frisør i gaden har Esther bevaret den oprindelige indretning og atmosfære i salonen. Tørrehjelme hænger på væggen ved siden af de store spejle og på den smalle karm under spejlene er der plads til fine marmor- askebægre, som det er tilladt at bruge. I baglokalet er afdelingen for hårvask, hvor det berømte fadølsanlæg også er placeret. Anlægget er opmagasineret fra Diligencen og kun i brug i julemåneden, hvor Esther byder kunderne på et glas fadøl. På væggen i baglokalet er der en stor samling af gamle krøllejern både til små og store krøller. Man venter ved et lille sofabord med ugeblade med udsigt til gaden, og man skal huske kontanter, for betalingskort er ikke gangbar mønt i salonen. Telefonen hænger på væggen og kalenderen har sin faste plads på hylden neden under til notering af tidsbestillinger. Den moderne verden med online

bestilling og computer har ikke fundet vej til salonen. Her taler man sammen.

Flere af kunderne er kommet i salonen i årevis og nogle af dem har ligefrem faste tidspunkter hver uge. Esther er på fornavn med de fleste og er et kendt ansigt i gaden. Mange giver et vink, når de går forbi salonen. Andre åbner døren for at bestille tid eller for at få en lille sludder. Salonen er som en lille rest af det gamle nærmiljø på Nørrebro. Man kender hinanden og der tages hånd om kunder, også selv om de ikke alle er helt appelsinfri. Esther er frisk i replikken og går heller ikke af vejen for at hjælpe handicappede med at komme ind og ud af salonen. Det hører med, ligesom hun en gang om ugen er på tur med den rullende forretning til ældre kunder i deres private hjem.

Nogle er kommet i salonen i flere generationer og selv om de er flyttet fra kvarteret, kommer de tilbage til Korsgade. Esther behersker nemlig sit håndværk til fingerspidserne fra de mange år i faget og hun kender kundernes ønsker. Hun ved, hvad der skal gøres og de fleste læner sig trygt tilbage i stolen, mens Esther ruller, klipper eller farver og mens der snakkes lystigt om alt mellem himmel og jord.

Esther er en af de få frisører, som stadig kan rulle håret op med curler.

Fra Frederikssund til Nørrebro

Det hele startede i 1963, da Esther som ny udlært frisør fra Frederikssund, fik ansættelse i ILA -Salonen, som den gang lå på den anden side af Korsgade i nr. 9. Salonens indehaver Inger Larsen, mor til Suzanne Bjerrehuus, ville helst have ansatte fra provinsen. De var mere stabile. Ud over fru Larsen var der to svende, den ene var Esther og tre elever. En elev for hver udlært.

Der var 5 frisørsaloner inden for en radius af 200 meter i Korsgade, Murergade og

Wesselsgade. Den gang gik damerne til frisør mindst en gang om ugen for at få sat håret mellem permanenten, som typisk blev foretaget hver tredje måned. På den tid kunne man ikke selv sætte håret, det kom først med curlerne i slutningen af 60'erne.

I starten var det en stor forandring for den unge pige fra landet at komme til det indre Nørrebro, hvor livet bød på lidt af hvert. Det hændte at kunder kom løbende til ILA Salonen fra frisøren i Wesselsgade med halvfærdigt hår og kappe på, fordi

manden i fuldskab havde smidt kunderne ud af salonen. Frøken Kurre i kiosken, hvor der blev hentet ugeblade til salonen, vidste alt om alle i gaden og var kendt som den lokale avis. Frisør Børge i nr. 10 satte en rød barberstol uden for salonen, når der blev åbnet hen på eftermiddagen. Salonen gik under navnet Lille Korskro, og der blev drukket tæt i baglokalet. Nogle gange gik Børges kunder rundt i gaden med skum i ansigtet for at lede efter frisøren. Børge var gået en tur midt i barberingen til den rigtige Korskro, som lå på hjørnet af Wesselsgade og Korsgade og som senere blev nedrevet.

Da fru Larsen vidste, at Esther gerne ville være selvstændig, endte det i 1970 med overtagelse af forretningen, som fortsatte under samme navn ILA-Salonen. Esther havde i mellemtiden fået en datter og var enlig mor, men det tog hun i stiv arm og startede som selvstændig med hjælp fra venner og familie. De ansatte i salonen fulgte med overtagelsen og den dag i dag har hun stadig kontakt til flere af hendes kolleger fra den tid.

Antallet af frisører faldt drastisk i slutningen af 60'erne. Da Esther overtog salonen var der kun to frisører tilbage i Korsgade. Carmen Curler havde lært damerne selv at sætte håret.

Esther overtager ILA-Salonen

Kort tid efter overtagelsen af salonen kom der meddelelse om, at den ejendom, hvor salonen lå, og flere andre ejendomme i Korsgade skulle rives ned for at

give plads til byfornyelse, hvilket senere resulterede i opførelse af Murergården midt i 70'erne.

ILA-Salonen flyttede over på den anden side af gaden i hjørnelokalet i nr. 10 t.v., der hvor Gårdlauget i dag har lokaler. Den gang var der en viktualieforretning og den var ved at lukke på grund af sygdom. Efter nogle måneders istandsættelse flyttede Esther ind i den nye salon, som udvendigt var beklædt med træ og som hurtigt blev et kendt hjørne i Korsgade. Her slog Esther for alvor rødder som m/k frisør med en assistent og en elev. Selv om mange af kunderne var flyttet til andre bydele som følge af nedrivningen i Korsgade, kom de trofast tilbage til salonen og flere af dem kommer stadig den dag i dag.

Blandt traditionerne fra den periode var det årlige skorstensfejertærf ved juletid, hvor skorstensfejerne fra hele kvarteret kom med gløgg og æbleskiver kl. 7 om morgenen og blev der nogle timer til salonen åbnede. Det skabte stor opmærksomhed, når de sortklædte herrer med høje hatte mødte op med cykler og fejekoste uden for forretningen.

Også lille Susan var med til den begivenhed ligesom hun ofte var med i forretningen. Hun blev kaldt 'grønært' og mange af kunderne har fulgt hende lige siden. Måske var disse tidlige besøg i salonen medvirkende til, at hun senere som ung pige kom i lære som elev hos sin mor.

Nørrebro aktivisterne

Midt i 80'erne opstod der problemer med svamp i gulvet under salonen og Esther fik besked om, at hun enten skulle lukke i et halvt år eller flytte til andre lokaler. Heldigvis stod lokalerne i nr. 10 t.h. tomme. Der havde tidligere været 2 lejemål, en tobaksforretning og Børges frisørsalon, som var blevet lukket på grund af manglende husleje. Der havde været marskandiser i et års tid og lokalerne var et stort rod. Men de to lokaler blev slået sammen og sat i stand til den nuværende ILA-Salon i Korsgade nr. 10 t.h.

Byfornyelsen ejede på det tidspunkt ejen-

dommen og selskabet var ikke indstillet på at yde erstatning til Esther i forbindelse med flytningen, som var forårsaget af svamp i ejendommen.

Det lod hun sig ikke slå ud af. Esther tog kontakt til Nørrebro Aktivisterne og sammen gik de til Byfornyelsen og fik erstatning både til flytning og istandsættelse af de nye lokaler. Det gik ikke stille af. Både aktivisterne og Esther kom i lokalradioen og fik omtale af sagen. Historien er på en måde typisk for Esther. Hun har et netværk som få i kvarteret omkring Korsgade og giver selv en hånd med, hvis der er brug for hjælp hos naboer og venner. Blandt dem er Diligencen ved siden af,

Mange husker måske hjørnet i Korsgade 10 tv., hvor ILA-Salonen havde til huse fra begyndelsen af 70'erne og frem til midten af 80'erne.

hvor hun også har været bartender om aftenen og i weekender, når der var sygdom blandt personalet.

Den 23. juli 1985 flytter Ester ind i den nye salon sammen med hendes assistent og to elever, den ene hendes datter, som yngste elev. Der var ikke særbehandling og Susan måtte tage det hårde slæb de første år. Det gjorde hun uden at kny, for 'du ligner din mor', var den stående kommentar fra kunderne. Susan fortsatte et år som udlært i salonen, men blev ikke i faget.

Hun fik efterfølgende en kontoruddannelse og er i dag ansat i Fødevarerstyrelsen og bosat i Give sammen med hendes

mand. De to voksne børn Julie på 20 og Tobias på 18 år får begge sat hår hos mormor, når de er på besøg i København og har på det nærmeste et værelse stående parat i mormors lejlighed.

Esther fylder 70 år

Siden slutningen af 90'erne har Esther været alene om at passe salonen og den faste kundekreds er efterhånden blevet så fast, at hun har svært ved at stoppe selv om hun har passeret 70 års fødselsdagen. Der holdes øje med, om hun er der til tiden og ofte bliver hun ringet op, hvis hun en sjælden gang har lukket uden for den normale åbningstid.

En gang om ugen går søstrene Esther på 92 og Ketty på 90 år over Blågårds Plads til Ila Salonen i Korsgade for at få ordnet håret hos Esther.

Esther, også kendt som Gotfred, har mange faste kunder.

Det største chok fik Esther den 2. juli 2011, da der var skybrud over hovedstaden. Salonen blev fyldt med vand og måtte lukke den 1. august på grund af svamp i kælderens. Esther var i knæ og hendes kunder ligeså. Noget måtte gøres. Der blev indrettet nødsalon i privaten og den rullende forretning fik ekstra travlt i den periode, som kom til at vare i 5 måneder. Mange har mødt Esther i bussen med den rullende kuffert eller på gaderne i alt slags vejr på vej på arbejde i private hjem. Kunderne skulle passes, også selv om det regnede eller sneede.

Den 8. januar 2012 genåbnede forretningen til stor glæde både for kunder og beboere i kvarteret. Esther var tilbage i fuld vigør efter istandsættelse af salonen.

Samme år, den 20. marts, var der fest i gaden. Esther fyldte 70 år og blev fejret fra morgenstunden og dagen igennem med reception i Diligencen for kunder, naboer, venner og familie – ja, det var som om hele Korsgade råbte hurra for frisøren i nr. 10 t.h.

At der nu kommer et 50 års jubilæum oven i hatten vidner om, at frisøren i Korsgade ikke har sat dato på sidste arbejdsdag. Og datoen er næppe lige om hjørnet, for her i jubilæumsåret er Esther kommet på facebook, dog ikke med tidsbestilling..... endnu....

”Mange Bække smaa”- Historien om Marthahjemmet

Af stud. mag. i historie, Merethe Ida Sørensen

Som så mange andre filantropiske projekter, blev den åndelige byggesten til Marthahjemmet (MH) lagt et par år før det endeligt stod klar i 1886. I slutningen af 1800-tallet var filantropien, dvs. privat velgørenhed, en af de eneste løsninger på det store fattigdomsproblem som København døjede med. Den danske velfærdsstat som vi kender i dag, kom først til langt senere i den anden halvdel af 1900-tallet, og socialhjælp lå da ikke

til regeringens arbejdsområder. Pengene til de sociale projekter måtte derfor komme fra private velgørere, og de var oftest kendetegnet ved at tilhøre det bedre borgerskab. Målet med filantropien, var for det første at yde hjælp til selvhjælp til de borgere, der led nød på grund af hjemmets eller familiens mangel på ressourcer. For det andet ønskede de private velgørere, at forbedre arbejderklassens moral og udbrede de borgerlige, kristne

”Den gamle vuggestue” Udateret. Illustration findes på side 13 i *Marthahjemmet 1886-24. marts - 1936. Et Festskrift* af Arne Johannesen.

dyder igennem de filantropiske institutioner.

Arbejderklassen blev set som fordærvede og uordentlige mennesker, der lod sig styre af deres lyster. De var dovne, uvidende og fordrukne; og alt dette gik ud over deres børn. Barnets tarv var derfor oftest filantropiens 'hjerterbarn', da barnet modsat den voksne, stod til at redde fra fordærv.

Udover at være et filantropisk projekt, var MH også indremissionsk, hvilket betød at der ligeledes var en religiøs dimension i at frelse den fattige – han skulle ikke bare have mad og tøj på kroppen, men ved at finde Gud få hjælp og styrke til at føre en ordentlig livsstil i henhold til de kristne normer. Marthahjemmets filantroper havde mange jern i ilden, som læseren vil erfare i efterfølgende afsnit.

Det religiøse aspekt og Indre Mission i København, vil dog ikke blive behandlet yderligere i artiklen, da jeg vil forsøge at afvige fra hvordan man tidligere har skrevet om MH. Denne artikel vil fokusere på kvarteret omkring MH i tiden omkring år 1900, og vil gå i dybden med institutionens arbejde for at forbedre børnenes kår.

En af MHs primære arbejdsopgaver kom til at bestå i dannelsen og oplæringen af piger og drenge. København var i massivt vokseværk i perioden, og mange af de mennesker, (overvejende mænd) der kom

til byen fra landet for at finde et arbejde, var udvandret fra et landbrugssamfund uden nogen egentlig uddannelse og var ufaglærte. Mange var familiefædre, og nødsaget til at tage imod de småjobs de kunne få. Den oftest anvendte betegnelse på den ufaglærte mand i folketællingerne var arbejdsmand, hvilket som regel indbar et hårdt fysisk arbejde. Også husmødrene kunne modtage oplæring i syning og håndarbejde i Marthahjemmet. Tanken var netop at sørge for, at den moder, der ellers før arbejdede udenfor hjemmet, kunne lære at tjene til det daglige brød, ved at sælge de produkter hendes hænder kunne producere. Kvindens plads var i hjemmet, mente de indremissionske filantroper bag institutionen, og præsten Peter Rudolf Volf skriver i årsberetningen for institutionen i 1883:

”Skal hun søge Fabrikarbejde eller lignende, der drager hende bort fra Hjemmet, vil dette let forsømmes og hun vil tabe sin Tillokkelse for Manden, hvilket atter vil have den Følge, at han tilbringer sin fritid paa Værtshuse (...)”

Kvindens seksualitet var ifølge ham, stærkt forbundet med den traditionelle arbejdsfordeling der lå før det industrielle samfund, og det var derfor ikke kvindeligt at arbejde på fabrik. Arbejdermoderens manglende mulighed for at blive i hjemmet påvirkede opretholdelsen af et ”ordentligt hjem”. Barnet var dømt til at være alene hjemme og passe sig selv, og eventuelt andre søskende. De

velgørende kræfter bag MH havde "(...) for Øje, hvor meget ondt der læres ved at strejfe om uden Opsigt." Børn var indtil midten af 1900-tallet en naturlig del af gadebilledet, men denne lediggang mente de kun førte ondt med sig, og især hos drengebørnene kunne det sætte gang i en kriminel løbebane. Dette syn på arbejderens manglende opsyn med sit barn, skal ses i forbindelse med typen af de kvarterer i København hvor fænomenet var mest udbredt.

MH fik til huse i Brohusgade, der lå omgærdet af Ågade og Ladegårdsvej (efter 1897: Åboulevarden) og Nordvestvej (efter 1905: Rantzausgade). Området gik blandt andet under navnet "*Nørrebro Nordvestkvarter*" samt "*Rabarberkvarteret*". Det var ikke helt tilfældigt at MH blev opført der, idet kvarteret og dets beboere var stærkt præget af fattigdom.

"Beboerne var det man dengang højlydt kaldte proletarer, det var et meget broget Folkefærd, der var Dagdrivere, Bøller, Alfonser, Skøger, Tyve, men der var også hæderlige stræbsomme Mennesker som desværre var plaget af megen Arbejdsløshed." ¹

¹ Pensionisten Axel H. V. Hansen (f. 1893) fortæller i 1969 til Københavns Stadsarkiv, om det såkaldte "Rabarberkvarter" omkring Nordvestvej, hvor han voksede op. Området blev kaldt "Rabarberkvarteret", da der rent faktisk var anlagt rabarbermarker. Hans erindring ligger tilgængeligt online på www.erindringer.dk. Erindring nr. 1048.

Udover uddannelsesstilbuddene til de større børn, var der også en vuggestue, hvilket endnu engang var et tilbud til de udearbejdende kvinder. I 1889 oprettede man også en børneklinik. Desuden tilbød institutionen også bespisning og udlåning af klæder til konfirmation. I tiden omkring år 1900 gik de politiske bølger højt på fattigdomsområdet og der var to retninger der prægede det politiske felt: konservativ kristen etik og socialdemokratisk reformisme. De to ideologier havde begge det tilfælles, at de ønskede at forbedre arbejderklassens kår, men omfanget af fattighjælpen var de ikke enige om. For de konservative indremissionærer, var individets liv og levned forudbestemt før fødslen, og det var blot de bedrestillede pligt at hjælpe dem der var i nød. Historikeren Helle Winkler mener, at man ud fra et radikalt socialistisk synspunkt, kan affærdige MHs mange funktioner som "sociale lapperier". Til gengæld skrev man i årsberetningen for MH, at "mange Bække smaa, gør en stor Aa". Det var fra et filantropisk synspunkt muligt at opnå et resultat med pasningen og forplejningen, især fordi de håbede at børnene ville blive påvirket af de borgerlige dyder og bryde det sociale mønster.

Nordvestkvarterets børn

Ifølge folketællingen af 1890 for Brohusgade og Nordvestvej havde 1564 personer til huse på adresserne. 549 af dem var under 15 år, og betegnes derfor som børn (efter konfirmationen var man

officielt arbejdsduelig), imens de resterende 1015 personer var over 15. Det vil sige at godt 35% procent, altså over en tredjedel af gadernes beboere har været børn.* De udarbejdede tal skal ses som en stikprøve, og det er sandsynligt at folketællingerne for de omkringliggende gader i kvarteret vil vise samme fordeling af børn og voksne. Desuden er der en ret ligevægtig fordeling af husfædre der enten er ufaglærte og faglærte. De enlige forsørgere der måtte være, er oftest kvinder, og de har altid et erhverv noteret ved sig. Syning er den mest gængse beskæftigelse. De gifte kvinder derimod, får kun betegnelsen husmoder. Dette må antages som værende en fejlkilde - det kan selvfølgelig også være at samtlige husmødre ikke har haft et bijob, men sandsynligheden for det, må antages at være relativt lille.

Barnets historie lader sig ikke sådan skrive, og i så fald står den ikke alene. Barndomshistorie er en underliggende kategori i forhold til de klassiske former for historie, som f.eks. politisk historie. Det skyldes at barnets stemme oftest er ikke-eksisterende. Det er nærmest usynligt i historiske optegnelser og derfor mangler man indblik i deres tanker og følelser. Folketællingerne og årsberetninger kan give os et statistik indblik i tiden omkring år 1900, men det praktisk talt umuligt at få tidens børns syn på livet i kvarteret omkring Brohusgade og Marthahjemmet. Erindringer er oftest svaret, men det er vigtigt at have med i

overvejelserne, at det ikke er et præcist billede af fortiden som fortælleren giver os; hukommelse er aldrig nøjagtig.

Københavns Stadsarkiv modtog i 1969 et par erindringer der nævnte MH, og til artiklen er udvalgt én der omhandler børneklínikkens virke. Cathrine Valborg Temte blev født i 1894 på Nordvestvej. Faderen, der var børstenbinder, døde da hun var knap et år. Det var et voldsomt vendepunkt i Cathrines blot 35-årige moders liv. Hun stod nu alene uden indtægt og med fire små piger. De havnede i en umådelig fattigdom, der var umulig at kæmpe sig ud af. Den eneste hjælp de kunne søge var Fattigvæsenet, men det var ikke en mulighed for Cathrines moder, da den løsning var omgærdet af socialt tabu. Moderen fik dog arbejde på en børstefabrik, og Cathrine fortæller at de fire søskende kom dagligt på asyl, datidens begreb for børnehave, imens moderen forsøgte at tjene til dagen og vejen.

"Jeg var lille og tynd og havde meget daarlige øjne. Jeg gik paa Klinikken paa "Marthahjemmet" (...) Jeg blev dryppet i Øjnene og fik gul Øjensalve, ligeledes fik jeg "Bygkorn" paa Øjnen, som ofte blev skaaret, saa flød mine Taarer." 2

2 Erindring nr. 1806.

*Statistikken er udarbejdet på baggrund af folketællingen for Brohusgade og Nordvestgade af 1890. Folketællingerne er offentligt tilgængelige på www.sa.dk/ao.

Kommunelæge Vilhelm Asmund med personale samt mødre og børn, ca. 1908.
Illustrationen findes på side 32 i Arne Johannesens bog.

I 1969 var Cathrine 75 år, og hun mente bestemt ikke at behandlingen havde hjulpet hende i sin tid. Hun var og blev nærsynet. Cathrine fortæller meget lidt om MH, men hun giver et gribende billede af livet som et fattigt barn, samt et kort glimt fra pædiatriens spæde år. I 1899 blev 1431 patienter behandlet på klinikken, og at man i det hele havde haft 6492 konsultationer. I klinikkens første år lå tallet på 1161 behandlede børn, og 3298 konsultationer. I starten af børneklinikkens periode fik de syge børn om muligt fri medicin fra kvarterets

apoteker. Men det stigende antal børn og tidens økonomi må være forklaringen på at institutionen kun får 14% rabat på hver recept.

Man kan spørge om MHs tilbud var en reel løsning på arbejderklassen og Københavns fattigdomsproblem. Institutionen var faktisk et af mange filantropiske tiltag i hovedstaden. Man sidder tilbage med en del spørgsmål, som var det f.eks. mere attraktivt at være hjemmesyerske end fabriksarbejerske i forhold til indtjeningsmulighederne? Og var

Marthahjemmet desuden med til at gøre arbejderbarnets fremtidige lykke?

For selv en historiker er det umuligt at svare på. Marthahjemmets historie kan dog bruges til at tegne et portræt af den fattighjælp, som kom til før vores mod-

erne samfunds velfærdsstat. Derudover kan institutionen også være med til at danne en større forståelse for tiden omkring år 1900, da Marthahjemmet med dets filantropiske værdier fremstår som et produkt af den tid, det er blevet til i.

Anvendt litteratur:

Damkjær Nielsen, Jens, *Den eneste rette kraft*. Nr. 6, s. 10-15 i Nørrebro Lokalkravis Årsskrift, 1992.

Filantropi – mellem almisse og velfærdsstat. Nr. 67 af Den Jyske Historiker, 1994.

Lützen, Karin, *Byen tæmmes: Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. Hans Reitzels Forlag, 1998.

Winkler, Helle: *Indre mission og arbejderne i København i tiden 1870-1910* i Årbog for arbejderbevægelsens historie, årg. 15, 1985.

Johannesen, Arne, *Marthahjemmet 1886 – 24. marts – 1936. Et Festskrift*. Skjern 1936.

Marthahjemmet Brohusgade. Illustreret Tidende. 1885-86. s. 365.

Marthahjemmet i København. Programmet 1891-1892, nr. 26, 2 spalte. nr. 27, 2, spalte.

Sørensen, Anna, *Marthaforeningen*, Børnesagens Tidende 1907, s. 3-4

Ussing, Eva, *Marthahjemmets Historie*, København 1922.

Verner, Anton, *Marthahjemmet i Kjøbenhavn*. Nordstjernen 1890-91, s. 440-442.

Årsberetninger for Marthahjemmet 1883-1911, Småtrykssamlingen, Det Kongelige Bibliotek.

Nørrebro industrielle kulturarv

Af stud. mag. i historie, Anja Meier Sandreid

På Nørrebro har der tidligere ligget en del industri. Mange fabrikker og produktionsvirksomheder er i dag forsvundet fra bydelen, og en stor del af industribygningerne er revet ned. I de sidste par årtier har synet på bygninger til industrielt brug ændret sig. Flere industribygninger på Nørrebro er blevet fredet, mens en enkelt virksomhed er en af Danmarks 25 vigtigste industriminder.

Industri på Nørrebro

Fra midten af 1800-tallet og frem voksede Nørrebro frem som en ny bydel uden for de tidligere volde og bymure omkring København. I 1860 var indbyggertallet på Nørrebro cirka 10.000, mens der omkring år 1900 boede ca. 100.000 mennesker på Nørrebro. Det nye brokvarter blev et arbejderkvarter. Nørrebro var et egnet sted for etablering af ny industri, da grundene var billige, byggerestriktionerne var begrænsede, og der var gode udvidelsesmuligheder i bydelen. Især fra 1880'erne og frem blev Nørrebro bebygget samtidig med at nye industrivirksomheder åbnede i bydelen. Flere steder på Nørrebro kom beboelse og industri til at ligge tæt op af hinanden. Industrien havde brug for adgang til jernbanen og koncentrerede sig derfor på Ydre Nørrebro, især i Rådmandsgadekvarteret. Industrien på Ydre Nørrebro kom med sine fabrikker og større industri til at adskille sig fra den på Indre Nørrebro, hvor der, med enkelte undtagelser, primært lå værksteder, småindustri eller håndværksprægede

virksomheder på sidegader eller i baggårde.

Industrivirksomhederne på Nørrebro talte mange forskellige brancher. Af nogle af de mest kendte industrier, der tidligere har ligget på Nørrebro, kan nævnes Ludvigsen & Hermanns Jernstøberi, Heegaards Jernstøberi, Hellerup og Glødefri Tændstikfabrik, Oliefabrikken L. C. Glad & Co, Bryggeriet Hafnia, elektronikvirksomheden Lauritz Knudsen, bilfabrikker som General Motors og Ford samt De Forenede Papirfabrikker, Arbejdernes Fællesbageri, rugbrødsfabrikken Schultad & Ludvigsen, Bähnces Senneps – og Eddikefabrik, småkagefabrikken Engelsk – Dansk Biscuits, chokoladefabrikken Cløetta samt maskinfabrikkerne Aurora, Atlas og Titan. Langt størstedelen af industrivirksomhederne på Nørrebro flyttede fra 1950'erne og frem til andre kommuner i Storkøbenhavn (for eksempel Ballerup, Glostrup og Vallensbæk) eller til provinsen, oftest Jylland, eller til udlandet. Idealet blev planlagte in-

dustriområder med store flade bygninger, hvilket Nørrebro havde svært at leve op til. Desuden forsøgte man med byplanlægning at adskille beboelse og industri. Lastbiler blev foretrukket til transport frem for jernbanen.

I dag er størstedelen af de tidligere industribygninger på Nørrebro revet ned og har givet plads til beboelsesejendomme, parker og pladser. Andre står endnu tilbage og er enten stadig i brug som industri og erhverv eller bruges i dag til helt andre formål. Sidstnævnte kan for eksempel ses ved bygningen på Guldbergsgade, hvor Empire Bio ligger, der tidligere husede Jernstøberiet Smith, Mygind & Hüttemeier eller bygningen i Ryesgade 3, hvor Chr. Christensens smedeværksted tidligere lå, og som nu huser Nørrebro Bryghus. Industribygningerne på Nørrebro havde ofte en række fællestræk. De havde ofte store vinduer for at gøre produktionen mindre afhængig af elektrisk lys. Et andet kendetegn var skorstene, der vidnede om produktion med damp. Derudover er hejseværk, vareelevatorer og store porte et tegn på, at en bygning tidligere har været til industriel brug.

Industriel kulturarv

Den første bygningsfredningslov i Danmark trådte i kraft den 12. marts 1918. I Danmark er der i dag ca. 4 mio. bygninger, hvoraf ca. 9.000 bygninger er fredet. Bygninger kan fredes af Kulturstyrelsen, når de har særlige arkitek-

toniske eller kulturhistoriske kvaliteter af national betydning. I 1980 blev det muligt at frede bygninger, der var yngre end 100 år, og i 1989 lagde en revision af bygningsloven i højere grad end tidligere op til at frede bygninger, der afspejler arbejds- og produktionsvilkår. Med de to ændringer i bygningsfredningsloven i 1980'erne var der større mulighed for at frede tidligere fabrikker og industrieanlæg. I 1993 var der 3.600 fredede bygninger i Danmark, hvoraf kun 21 var fabrikker eller fabriksanlæg. I årene herefter steg antallet af industribygninger, der blev fredet eller erklæret bevaringsværdige. Denne udvikling steg yderligere efter årtusindeskiftet med afholdelsen af Industrikulturens år i 2007 samt Kulturstyrelsens udnævnelse af 25 industribygninger til at være national kulturarv.

På Nørrebro er der i dag ca. 30 fredede bygninger. Tre af disse er industrielle bygninger, mens en af dem er erklæret en del af den nationale industrielle kulturarv

Kaffebrønderiet Merkur

På Sigurdsgade nr. 25/Hermodsgade 24 ligger i dag bygningen, der tidligere husede Kaffebrønderiet Merkur. Kaffebrønderibygningen blev opført i 1932 i nyklassicistisk stil med Carl Cervais som arkitekt. Direktøren var Anthon Petersen. Kaffebrønderiet Merkur bestod af en tre etager fabriksbygning. I fabriksbygningens stueetage var der kontorer og ekspedition, mens første

Kaffebænderiet Merkurs tre markante skorstene gik hver fra en kafferist på 1. sal og op gennem 2. sal og videre ud gennem taget. (Foto: AMS 2014).

sal rummede selve risteriet og anden sal råvarelageret. Efter Anden Verdenskrig blev en særskilt lagerbygning til de rå kaffebønner bygget.

Hovedbygningen er opført i røde mursten, og de tre markante skorstene understreger bygningens funktion. Vinduerne ud mod gårdsiden er aflange og karakteristiske for industribygninger. På bygningens facade, under skorstenene, står der "Kaffebænderiet Merkur" skrevet med store, sorte bogstaver, mens "Mercur" også

står skrevet andre steder på bygningen. Bygningen var i brug som kaffebænderi indtil 1960'erne. Siden har forskellige firmaer haft til huse i bygningen. I dag er der nyinstandsatte lejligheder på de øverste etager i bygningen.

Kaffebænderiet Merkurs bygninger blev fredet i 1994. Fredningen blev af Kulturstyrelsen begrundet således: "Kaffebænderiet er et typisk og velbevaret eksempel på denne bygningstype. Med sine skorstene og vinduesfattige

facade afspejler bygningen sin funktion som kaffebrønderi. Bygningen er til- lige et karakteristisk eksempel på den rationalistiske/nyklassicistiske stil i mel- lemkrigstidens fabriksarkitektur.” Kaf- febrønderiet Merkur er en af de yngste fredede industribygninger i Danmark.

Holger Petersens Tekstilfabrik

En anden fredet industribygning på Nørrebro er Holger Petersens Tekstilfabrik. I 1880'erne samlede Holger Petersen sine tekstilvirksomheder på Tagensvej nr. 85 C-F på Ydre Nørrebro. Den nye fabrik blev opført i årene 1883-97 med Johan Schrøder som arkitekt. Fabrikken bestod af en væveribygning, en farveribygning, et toetages kontorbygning samt en fab-

riksbygning i to etager. Fabrikken blev udvidet med en spinderbygning tegnet af Bernhart Ingemann i 1905. Holger Petersens Tekstilfabrik omfattede fabrikation af bånd, knapper, garn og tekstiler. Disse blev derefter solgt i Holger Petersens ud- salg kaldet “Messen” i Købmagergade.

I 1885 opførte Holger Petersen desuden boliger til sine arbejdere. Carl Thorning var arkitekt. Særligt ved disse boliger var de mange fællesfaciliteter til arbejderne som fælles spisesal, hvor de ugifte spiste til daglig, men hvor arbejderne også kunne samles eller holde fester. Desuden var der et lille bibliotek med udlån af aviser og bøger samt køkkenhaver til arbejderne. Tekstilfabrikken var et planlagt

Holger Petersens Tekstilfabriks kontorbygning i gule sten med skifertag er opført i årene 1885-97. (Foto: KSJ 1991).

Arbejderboligerne på Holger Petersens Tekstilfabrik blev opført i 1885 og var et forsøg på at skabe en fælles husholdning (familistère) mellem fabriksejer og arbejdere. (Foto: KSJ 1991).

forsøg på at skabe en fælleshusholdning med arbejderne og ejer som en familie, kaldet familistère. Dette skulle sikre en stabil arbejdsstyrke samt var en måde at belønne de dygtigste medarbejdere på.

De nyeste bygninger på fabrikken blev opført i 1950- og 60'erne. Produktionen på Holger Petersens Fabrik blev indstillet i 1966. Den ældste del af bygningskomplekset, inklusiv arbejderboligerne, blev fredet i 1990. Fredningen blev begrundet ved, at fabrikken var *“et unikt dansk eksempel på en familistère.”* Farveribygningen er desuden en af de ældste bevarede shedtagsbygninger i Danmark. Shedtag har skiftevis stejle og jævnt skrånende tagflader og med vinduer som gav lys til arbejdet. Shedtage er meget egnede

til produktions- og værkstedbygninger og har været et arkitektonisk ikon for industribygninger.

Rud. Rasmussens Snedkerier

“Rud. Rasmussens Fabrik for Egetræsmøbler” var blevet stiftet i 1869 og havde ligget i Store Kongensgade, indtil Rudolf Rasmussen i 1875 købte ejendommen Nørrebrogade 45 sammen med sin svoger J.C. Groule. Virksomheden består af en denne beboelseejendom samt to store fabriksbygninger. De to fabriksbygninger er grundmurede i gule mursten og er enkle i deres formsprog med fokus på bygningernes funktioner. Facaden på fabriksbygningerne fremstår rå, dog med røde murstensbånd som pynt. Man ankommer til virksomheden gennem

forhuset på Nørrebrogade 45. Den ældste fabriksbygning fra 1876 har indgang fra gården og bagsiden af huset vender ud imod Stengade. Den domineres af rør, hejseværk, ventilationsriste, læsseramper og vareelevatorer. I kælderen var der en kedel og dampmaskine, der blev brugt til remtræk af maskiner i stueetagen.

Fabriksbygningen fra 1911 er placeret i gården vinkelret på forhuset med indgang lige over for den ældre fabriksbygning indgang. Selve facaden på denne bygning er brudt af trappe- og elevatorårne, hejsekviste samt flere udsugningsrør, der er monteret direkte på facaden. I kælderen

i denne bygning var der en ny dampmaskine med dynamo, mens maskinerne nu var eldrevne. Rud. Rasmussens bygning rummer klassiske etage-niveauopdelte arbejdsprocesser med træorrerum, maskinsnedkeri, håndsnedkeri og møbel-polstring på de forskellige etager.

Virksomheden skiftede i 1930 navn til "Rud. Rasmussens Snedkerier". Under Københavns Kommunes saneringer af Indre Nørrebro i 1980'erne var der planer om at rive Rud. Rasmussens bygninger ned. Men bygningerne overlevede saneringerne. I 2007 blev Rud. Rasmussens Snedkerier udnævnt til at være

*I gården bag forhuset Nørrebrogade 45 lå der også værkstedsbygninger og baghuse.
(Foto: 1892, Københavns Museum).*

Rud. Rasmussens nye fabriksbygning fra 1911 set fra Stengade (tidl. Nørrebrostræde).
(Foto: AMS 2014).

en af Danmarks 25 vigtigste industriminder blandt andet med begrundelsen, at virksomheden *“er et karakteristisk eksempel på den høje grundudnyttelse i Københavns brokvarterer”* samt *“er en typisk, mindre, håndværksbaseret dansk virksomhed.”* I fem generationer har den samme familie drevet virksomheden, men i dag har den fået andre ejere. Rud. Rasmussens Snedkerier blev fredet i 2009.

Nørrebros industrielle kulturarv

Siden 1950'erne er langt størstedelen af håndværksvirksomheder og industri

flyttet fra Nørrebro og til andre steder i Storkøbenhavn, provinsen eller udlandet. Mange industribygninger på Nørrebro er i dag revet ned. De sidste par årtiers ændrede syn på industriel kulturarv er årsag til, at tre industribygninger på Nørrebro, Kaffebærnderiet Merkur, Holger Petersens Tekstilfabrik og Rud. Rasmussens Snedkeri, nu er fredede samt at sidstnævnte også er blevet erklæret som en del af Danmarks industrielle kulturarv.

Litteratur:

Federspiel, Søren: "Holger Petersens Tekstilfabrik", *Årsskrift. 1995*, Nr. 9, Nørrebro Lokalhistoriske Forening og Arkiv, s. 15-16.

Federspiel, Søren, Karsten Skytte Jensen & Jørgen Wenzel: *Nørrebro - træk af en bydels historie* (København: Hans Knuths Forlag, 1997).

Hyldtoft, Ole, Helle Askgaard & Niels Finn Christiansen: *Det industrielle Danmark 1840-1914* (Herning: Systime, 1981).

Jensen, Grethe (red.): *Industri. Industri. 25 stk. dansk kulturarv* (København: Gads Forlag, 2007).

Jørgensen, Caspar: "Holger Petersens fabrik i København", *Fabrik og Bolig*, 1990, Nr. 1, s. 27-38.

Kulturstyrelsens database over fredede og bevaringsværdige bygninger i Danmark:
www.kulturarv.dk/fbb

Møller, Eske: "Industriarv - kortlægning typologisering, genanvendelse". I: *Fabrik og bolig*, 2010, s. 47-54.

Parby, Jakob Ingemann: *Undersøgelse af Rud. Rasmussens Snedkerier, Nørrebrogade 45, matr. 36h, Udenbys Klædebod Kvarter* (Københavns Bymuseum for Kulturarvstyrelsen).

Sembring, Madeleine: *Sigurdsgade København bymæssig fortætning i del af Haraldsgade kvarteret, omkring kaffebrønderiet Merkur boliger og småherv. Afgangsprogram* (København: Kunstakademiets Arkitektskole, 2011).

